

Berislav
JANDRIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

KOMUNISTIČKA
PARTIJA HRVATSKE
U ISTRI TIJEKOM
PRVIH GODINA
NAKON ZAVRŠETKA
DRUGOG
SVJETSKOG RATA

Najvažnije razdoblje u izgradnji nove komunističke vlasti u Hrvatskoj nakon završetka Drugog svjetskog rata je vrijeme od 1945. do kraja 1950. godine. Riječ je, dakako, o razdoblju u kojem je Komunistička partija Hrvatske / KPH/ kao jedini nosilac vlasti tražila vlastiti model društveno-političkog poretka. Cilj je bio uspostava monopola nad svim segmentima društva u Hrvatskoj. Taj komunistički monopol bez obzira na postignute uspjehe imao je negativne posljedice, pretvarajući se s vremenom u nedemokratski, totalitarni sustav.

Članstvo u KP, ali i ostalim tadašnjim masovnim organizacijama /Narodni front, Savez komunističke omladine, Antifašistički front žena/, članovima nije značio politizaciju u smislu utjecaja na političko odlučivanje ili formuliranja političkih ciljeva, već samo puko podržavanje službenih partijskih stajališta. Posljedica zanemarivanja mišljenja masovnog članstva dovela je do njegove inertnosti i pasiviziranja u istinskoj potpori partijskoj politici. Na mitinzima i ostalim političkim manifestacijama /zborovima, sletovima, paradama, dočecima političara, dobrovoljnim radnim akcijama itd./, uz imperativnu potporu stvarala se u domaćoj i međunarodnoj javnosti *uvjerljiva* predodžba o političkoj stabilnosti i jedinstvu naroda s tom novom komunističkom vlašću, koja postaje sredstvo za postizanje ideološkog jedinstva. Centralizam i birokratizam vladajućih političkih struktura dovodi do raskoraka između normativnog i stvarnog, neodgovornosti i zloupotreba položaja, odnosno do odsutnosti javne i *slobodne* društvene kritike. Rezultat te politike je ograničenost sloboda i političkih prava građana, ali i nemogućnost utjecaja i *kontrole* /društva/ nad aparatom /birokracijom/ partije odnosno države. Ustavom jamčena demokratska prava u praksi su bila moguća ili dostupna samo do razine koja ne ugrožava monopol partijske vlasti, a *sputavanje* de-

mokratskih prava i sloboda objašnjavalo se *višim zadacima* revolucije i klasnim /radničkim/ interesima.

Po uzoru na Svesaveznu komunističku partiju (boljševika) /SKP(b)/, najveću komunističku partiju na svijetu, koja je bila ideološki i organizacijski putokaz svim partijama, organizacijski je ustrojena i djelovala Komunistička partija Hrvatske. Hijerarhijski postavljena; Kongres, Centralni komitet, Politbiro, oblasni, okružni, kotarski, mjesni /gradski/, općinski, ulični, tvornički komiteti /od 1946. sveučilišni komitet Zagreb, komiteti u JNA, biro Udbe Hrvatske, komitet Zemaljskog odbora sindikata, gradski komitet Zagreb, a 1947. i komitet centralnih ustanova/, podređenost nižih organa višim, strogo pridržavanje direktiva, uputa itd., monolitnost utemeljena na demokratskom centralizmu, odlučivanje u uskom krugu provjerenih partijskih kadrova, montiranim političkim procesima i represivnim mjerama bile su osnovne značajke rada i djelovanja Partije ne samo u naznačenom razdoblju, nego do njezina silaska s vlasti.

Članovi KPH nisu bili subjekt određivanja ili utvrđivanja partijske politike, već su bili pretvoreni u *poslušne izvršioce* odluka koje su donošene u središnjim tijelima Partije. Niži komiteti i osnovne partijske organizacije /ćelije/ bili su izvršni mehanizmi u provođenju direktiva i uputa Centralnog komiteta /CK/ KPH, a mehanizmi za ostvarivanje te monolitnosti u partijskim organizacijama poput demokratskog centralizma, hijerarhijskog i jednosmjernog djelovanja po direktivama /i *uputstvima*/ *odogor prema dolje*, davali su još veću snagu komunističkom režimu. Iznošenje alternativnih prijedloga ili kritika nije dolazilo u obzir. Svi mehanizmi moći u državi bili su u rukama i pod kontrolom KP. Tisak, radio itd. bili su sastavni dio partijskog sustava moći, koja je monopolom i ekonomskom moći sputavala građanska prava i slobode. Imajući pravnu i stvarnu, zapravo neograničenu vlast, zahvaljujući etatizmu, ali i širokoj političkoj potpori utemeljenoj na vojno-političkoj ulozi Partije tijekom rata, uspjela je društvo podrediti državnom, centralističkom sustavu. Partija je pokretala mase u obnovi i izgradnji zemlje. Od oslobođenja do usvajanja Petogodišnjeg plana, težište KP je stavljeno na obnovu privrede i industrije kako bi se ostvarila osnova za plansko gospodarstvo i povećanje životnog standarda građana. Obnova predviđena prvim Petogodišnjim planom za Istru značila je kao i za druge dijelove zemlje brzi razvoj industrije, vinogradarstva, stočarstva, proizvodnju električne energije te melioracijom povećanje obradiva zemljišta, a zadatak joj je bio otklanjanje «teških posljedica odnarođivanja pod fašističkom, talijanskom vla-

šću».¹ Obnova je popularizirana među stanovništvom radi što masovnijeg sudjelovanja, ali je postala prisilna društvena obveza i građanska mora. Situacija tijekom obnove bila je vrlo teška, mnogo osoba bilo je bez krova nad glavom, a pomanjkanje hrane, odjeće, obuće, ogrjeva, higijenskih potrepština kao i robe široke potrošnje još više je otežalo vrlo teško stanje stanovništva. Partijsko rukovodstvo Istre nije se najbolje snašlo u političko-organizacijskom radu i rješavanju nagomilanih problema.

II.

Najviši organ u organizacijskoj strukturi KPH bio je Kongres, a radom Partije između Kongresa rukovodio je CK, koji je često zasjedao, a izvješća o svom radu podnosio je Kongresu,² imajući u svom sastavu Politički biro /Politbiro ili Biro/ koji je rukovodio svakodnevnim poslovima i bio *mozak* Partije. Uz CK, Politbiro je bio rukovodeće i operativno tijelo, koje je donosilo direktive, upute, odluke, a bavilo se kadrovskim pitanjima u Partiji i državi te kretalo međunarodnu politiku. Zapravo je vrlo mali broj osoba, članova Politbira CK, do Petog kongresa KPH 1948. rukovodilo cjelokupnim društveno-političkim životom u Hrvatskoj.³

Reorganizacija Partije bila je nužna nakon ulaska zemlje u mirnodopsko razdoblje, a dotadašnje forme su zamijenjene prema vremenu i ulozi koju je Partija dobila. Izgradnja državne vlasti, ekonomski problemi i ostalo zahtijevali su u tom razdoblju organizacijski osposobljen partijski aparat koji je mogao ostvariti potpunu kontrolu i utjecaj u svim društvenim organizacijama i državnim organima. Sjedinjenje partijske i državne vlasti te postavljanje članova Partije na sve važne dužnosti u organima vlasti omogućilo je komunistima potpunu kontrolu nad društvom i državom. Bio je to monopolitički položaj za

1 *Savez komunista Jugoslavije, 1919. - 1979. Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar* /Dalje: Istra./, Zbornik, Rijeka 1980., 228.

2 U razdoblju od 20. siječnja do 28. prosinca 1945. CK KPH održao je 41 sjednicu. Berislav JANDRIĆ, *Komunistička partija Hrvatske - Savez komunista Hrvatske 1945. - 1987. Kongresi, sjednice Centralnog komiteta i njegovih organa. Povijesni prilozi /PP/*, Zagreb, 1987., br. 6/1987., 219.

3 Članovi CK KPH iz siječnja 1942. koji su birani u CK na Drugom kongresu KPH 1948. bili su: Vladimir Bakarić, Karlo Mrazović Gašpar, Vlado Janić, Pavle Gregorić, Vicko Krstulović, Ivan Amulić, Jakov Blažević i Dragutin Saili, jedini član koji je bio u Politbirou CK KPH tijekom rata. Ivan JELIĆ, *Komunistička partija Hrvatske 1937. - 1945.*, Zagreb 1981, 2:30.

koji su se komunisti borili prije i tijekom rata, a koji su u potpunosti ostvarili nakon rata. Iako je tijekom i kratko vrijeme nakon rata Partija tolerirala postojeće političke stranke i obećavala stranački pluralizam, do toga zapravo nikad nije došlo.⁴ Komunisti su po uzoru na sovjetski sistem, *diktaturom proletarijata* kao i ostalim metodama preuzeli vlast u zemlji ne želeći je ni s kim dijeliti.

U provođenju partijske politike najveći teret nosile su partijske ćelije⁵ koje su djelovale posvuda u selima, gradovima, mjestima, tvornicama, fakultetima, školama, ulicama i seljačkim radnim zadrugama.⁶ One su bile glavni nosioci i neposredni izvršioци partijskih zamisli, ali i temelji na kojima se izgrađivala komunistička vlast.

Organizacijsku strukturu KPH u lipnju 1945. činila su četiri oblasna komiteta - Dalmacija,⁷ Istra, Slavonija,⁸ Zagreb i šest samostalnih okružnih komiteta - Banija, Gorski kotar, Hrvatsko primorje, Karlovac, Lika, Pukoplje koji su bili izravno povezani s Centralnim komitetom KPH.⁹

Oblasni komitet Istre¹⁰ imao je u svom sastavu 4 okružna komiteta, 13 kotarskih i 5 mjesnih komiteta:

1. *Okružni komitet Buzet* činila su 3 kotarska komiteta: Buje, Buzet, Motovun.

2. *Okružni komitet Pula* činila su 4 kotarska komiteta: Pula, Labin, Pazin, Vodnjan i 2 mjesna komiteta: Pula, Vodnjan.

3. *Okružni komitet Poreč* sastojao se od 3 kotarska komiteta: Poreč, Rovinj, Kanfanar i mjesni komitet Rovinj.

4. *Okružni komitet Rijeka* sastojao se od 3 kotarska komiteta: Rijeka, Opatija, Cres-Lošinj i 2 mjesna komiteta: Rijeka, Opatija.

4 JANDRIĆ, O jednom aspektu uspostave partijskog monopola u Hrvatskoj 1946. - 1953. *Radovi* - Zavod za hrvatsku povijest, Vol. 31, Zagreb, 1998., 141.

5 Potkraj 1945. u Hrvatskoj je bilo 4.306 osnovnih partijskih organizacija /ćelija/ najviše na selu, potkraj 1946. - 4.890, potkraj 1947. - 4.313, a potkraj 1948. - 5.269 itd. Državni arhiv /Dalje: DA/, Fond CK SKH, 1946. - 1948.

6 Tijekom 1946. godine uspostavljene su partijske organizacije i u seljačkim radnim zadrugama.

7 JANDRIĆ, Prilog proučavanju organizacionog stanja i strukture organizacija Komunističke partije Hrvatske u Dalmaciji od 1945. do 1948. godine, *Časopis za suvremenu povijest /ČSP/*, Zagreb 1986., br. II/1986., 89.

8 ISTI, Prilog proučavanju organizacionog stanja i strukture organizacija Komunističke partije Hrvatske u Slavoniji od oslobođenja do Prve konferencije KPH za Osječku oblast (1945 - 1949), *ČSP*, Zagreb, 1988., br. III/1988., 77.

9 JELIĆ, n. dj. 2:332.

10 Državni arhiv /Dalje: DA/ Fond CK SKH 1945. - 1952.

Nakon oslobođenja zemlje organizacijsku strukturu KPH činila su, kao što je navedeno, 4 oblasna komiteta koja su se sastojala od 22 okružna, 84 kotarska i 16 mjesnih komiteta, te 6 samostalnih okružnih komiteta formiranih od 36 kotarskih i 3 mjesna komiteta. Ukupno je u sklopu navedenih oblasnih i samostalnih komiteta djelovalo 28 okružnih, 120 kotarskih i 19 mjesnih komiteta.¹¹ Takav ustroj omogućio je Partiji da tijekom rata, ali i neposredno nakon njega postane *spiritus movens* svih promjena koje su trebale donijeti obećavani boljitak ne samo za pojedince, nego za društvo u cjelini. Međutim, njihova istinska zadaća bila je učvršćenje komunista na vlasti.

Reorganizacijom koja je uslijedila tijekom 1946. i 1947. došlo je do raspuštanja Oblasnog komiteta Slavonije i Oblasnog komiteta Zagreba jer prema mišljenju partijskog vrha nije bilo potrebe za tim administrativnim oblastima, odnosno za tim oblasnim komitetima. Ni jedna od tih dviju oblasti nisu predstavljale posebne cjeline ni u zemljopisnom ni u gospodarskom pogledu. Te promjene imale su zadaću poboljšati vezu između republičkih ustanova i njihovih organa. Oblasni komitet Dalmacije nije bio rasformiran zato što se smatralo da je područje Dalmacije posebna cjelina u političkom, gospodarskom i zemljopisnom pogledu koja je usmjerena prema Splitu, koji postaje glavno središte čitave Dalmacije. Ipak, najvažniji razlog opstanka Oblasnog komiteta Dalmacije bila je nemogućnost da se iz Zagreba izravno rukovodi sa sedam okružnih i 28 kotarskih komiteta. Slični razlozi uvjetovali su i opravdali opstanak Oblasnog komiteta Istre, koji je također u svom sastavu imao veći broj okružnih i kotarskih komiteta, ali i vrlo složenu vanjskopolitičku situaciju.¹²

Komunistička partija Hrvatske je na tom području, za razliku od situacije na ostalim područjima Hrvatske, bila u posebno teškoj situaciji jer se Istra, koja se osim obnove i izgradnje zemlje i uspostave narodne vlasti, sukoba s članovima KP Slobodnog teritorija Trsta,¹³ borila i za

11 JANDRIĆ, Organizaciono stanje i struktura Komunističke partije Hrvatske od oslobođenja zemlje do kraja 1946. godine. *Oslobođenje zemlje 1945.*, Zbornik, Zagreb, 1986., 62.

12 U Trstu je 13. kolovoza 1945. održan osnivački kongres Komunističke partije Julijske krajine (JK) i izabran Glavni komitet KP JK, dok je partijska organizacija u Istri kao i Oblasni komitet KP JK za Istru bio i nadalje pod rukovodstvom CK KPH.

13 U Istri /Rijeci i Puli/ nastalo je previranje i sukobi između članova Talijanske komunističke partije, odnosno članova KP Slobodne teritorije Trsta /STT/. Članovi CK KP STT, kao i dio radnika talijanske nacionalnosti u velikoj je mjeri podržavao Rezoluciju Informbiroa koju je podržavala i prihvatila i Talijanska komunistička partija.

ponovno sjedinjenje s Hrvatskom odnosno Jugoslavijom.¹⁴ Formiranje Zona A i Zone B u spornim područjima Istre i Julijske krajine, a posebno ugrožavanje interesa u Zoni A koja ostaje pod kontrolom anglo-američke vojske, uvelike su otežali rad hrvatskih komunista. Navedene okolnosti prisilile su na ujedinjenje «ne samo antifašističke organizacije s područja Istre, Slovenskog primorja i Trsta, već da se ujedine i partijske organizacije za cijelu ovu teritoriju».¹⁵

Oblasni komitet Istre¹⁶ tijekom 1946. promijenio je djelomično svoj organizacijski ustroj. Zadržao je isti broj okružnih komiteta /Buzet, Pula, Poreč i Rijeka/, međutim došlo je do ukidanja kotarskih komiteta Buje, Motovun, Kanfanar te mjesnih komiteta Vodnjan, Opatija i Rovinj te je u svom sastavu imao 4 okružna komiteta i 11 kotarskih komiteta:

1. *Okružni komitet Buzet* sastojao se od 2 kotarska komiteta: Buje, Buzet.
2. *Okružni komitet Poreč* od 2 kotarska komiteta: Poreč, Rovinj.
3. *Okružni komitet Pula* od 4 kotarska komiteta: Labin, Pula, Pazin, Vodnjan i gradskog komiteta Pula.
4. *Okružni komitet Rijeka* od 3 kotarska komiteta: Cres-Lošinj, Opatija, Rijeka i gradskog komiteta Rijeka.

Okružni komiteti koji su imali prije i tijekom rata veliki značaj, došli su posebno do izražaja poslije oslobođenja zemlje. Njihov zadatak u navedenom razdoblju bilo je formiranje i učvršćenje kotarskih partijskih organizacija za samostalno djelovanje u državnom aparatu. Oni nisu bili samo transmisija u partijskom sustavu, nego su imali vrlo značajnu ulogu u provođenju partijske linije i izgradnji nižih partijskih organizacija. Međutim, uz sve navedene pozitivne strane, daljnje postojanje okružnih komiteta postalo je suvišno. Sređene i kadrovske ojačane postojeće partijske organizacije i formiranje velikog broja novih na područjima na kojima nisu postojale, pokazalo je da više nisu potrebni posrednici između republičkog rukovodstva i kotarskih komiteta. Ti razlozi uvjetovali su potkraj 1946. da je Politbiro CK KPJ donio direktivu kojom se ukidaju okružni komiteti. «Ova odluka je, u stvari, značila i

14 Ugovor o miru s Italijom zaključen je 10. veljače 1947. u Parizu, a stupio je nakon ratifikacije ugovornih strana na snagu 15. rujna iste godine, kad su Istra, Rijeka, Zadar i otoci pripojeni Hrvatskoj/Jugoslaviji.

15 Istra, 223.

16 Prisutni problemi u rekonstrukciji organizacijske strukture tog Oblasnog komiteta. Prema nekim izvorima u 1946. Oblasni komitet Istre i nadalje je rukovodio s četirima komitetima, ali je u svom sastavu imao sedam kotarskih komiteta: Labin, Opatija, Kras, Cres, Pazin, Poreč i Buje, kao i dva gradska komiteta Pula i Rovinj. ISTO.

približavanje centralnih rukovodećih partijskih organa nižim partijskim rukovodstvima i osnovnim organizacijama naše Partije».¹⁷

Ukidanjem okružnih komiteta, oblasni komiteti Dalmacije i Istre imali su prilično problema u rukovođenju s vrlo velikim brojem kotarskih i gradskih komiteta. Potkraj 1946. došlo je i do ukidanja općinskih komiteta, što je dovelo u vrlo nepovoljnu situaciju kotarske komitete koji su rukovodili s vrlo velikim brojem partijskih ćelija, s obzirom na to da je jedno selo, ovisno o broju partijskih članova, bilo jedna partijska ćelija. Rad organizacija na selu bio je otežan jer su partijske ćelije bile ponekad vrlo glomazne i raspršene na velikom području. Također su mnogi kotarski komiteti bili glomazni jer su rukovodili s čak više od stotinu sela /partijskih ćelija/ s velikim brojem članova.

Oblasni komitet Istre¹⁸ početkom 1947. sastojao se od 3 okruga, 5 kotarskih i jednim gradskim komitetom:

1. *Okrug Buzet* s kotarskim komitetom Buzet.
2. *Okrug Poreč* s kotarskim komitetom Poreč.
3. *Okrug Pula* s 3 kotarska komiteta: Labin, Pazin i Pula i gradskim komitetom Pula.

Tako provedena reorganizacija nije promijenila ni jedno bitno načelo na kojem je bila utemeljena Komunistička partija, predstavljala je samo njezino organizacijsko prilagođivanje novoj ulozi i djelovanju. Poslijeratnu situaciju karakterizira osim učvršćivanja vlasti, izgradnja jedinstvenog sustava upravljanja državom i stvaranje osnovnih uvjeta za početak planske privrede.

Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli NRH /1. srpanj 1947./ u ustroju KPH dolazi do novih organizacijskih promjena. Bez obzira na prijašnju opravdanost njegova postojanja, 1947. dolazi do ukidanja Oblasnog komiteta Istre,¹⁹ a umjesto njega formirani su novi komiteti za Okrug Rijeku i Okrug primorsko-goranski. Ustroj tih okruga činili su svi kotarski i gradski komiteti koji su pripadali bivšem Oblasnom komitetu Istre. Bila je to jedna od najznačajnijih, ali i vrlo problematičnih organizacijskih promjena nakon rata. Tu diskutabilnu odluku na sjednici Politbiroa CK KPJ 1948. osudio je Josip Broz Tito, rekavši da su «novo oslobođeni krajevi zapostavljeni,

17 Peti kongres KPJ, stenografske bilješke, Zagreb 1949., 156. - 159.

18 DA., ISTO.

19 Potkraj 1946. godine odlukom CK KPH pristupilo se formiranju jedinstvene organizacije za grad Rijeku i Sušak koje su jedinstveno počele djelovati početkom 1947. godine. Spajanjem navedenih komiteta nastao je Mjesni komitet KPH Rijeke.

a partijske organizacije vrlo mlade»²⁰ te im je organizacijska, kadrovska i dr. pomoć potrebnija nego ostalim organizacijama, i da je ukidanje Oblasnog komiteta Istre bio pogrešan potez.

Nakon svih organizacijskih promjena /rasformiranja ili spajanja pojedinih kotarskih komiteta/ po nekim stajalištima problematičnim po drugim značajnim, Okrug Rijeka početkom 1948. sastajao se od 8 kotarskih komiteta /Buzet, Labin, Lošinj, Poreč, Pula, Pazin, Rijeka, Rovinj/ i 3 gradska komiteta /Opatija, Pula, Rijeka/.²¹ Rasformiranjem okružnih komiteta i ukidanjem pojedinih kotarskih komiteta formiran je Okrug primorsko-goranski²² u čiji sastav je ušlo 5 kotarskih komiteta /Crikvenica, Delnice, Krk, Rab, Senj/, koji su prije bili u sastavu okružnih komiteta Gorski kotar i Hrvatsko primorje.

Podaci o brojčanom stanju, socijalnoj i nacionalnoj strukturi svih 13 kotarskih i 5 mjesnih komiteta, koliko ih je bilo 1948. u strukturi Okruga Rijeke i Okruga primorsko-goranskog /bivšeg Oblasnog komiteta Istre/ potkraj prosinca 1948. vrlo su zanimljivi s nekoliko aspekata /brojnost članstva, socijalni i nacionalni sastav, partijske kazne itd./ pa ih zato prezentiramo:

Okrug Rijeka u sastavu je imao 7 kotarskih i 3 gradska komiteta:

1. *Kotarski komitet Buzet*: 16 biroa, 28 ćelija, 676 članova, od toga 219 žena i 133 kandidata. Radnika 139 /industrijskih 4, zanatskih 46, poljoprivrednih 6 i 83 raznih profila/, seljaka je bilo 521 /siromašnih 456, srednjih 65/ i 16 intelektualaca. Hrvata je bilo 660, Srba 9, Slovenaca 4 i Talijana 3. Ukupno je kažnjeno 20 članova; 13 opomenom, 3 strogim ukorom, dok su 4 bila isključena.²³

2. *Kotarski komitet Labin*: 29 ćelija, 684 članova /406 žena i 92 kandidata/, radnika 277, seljaka 17, intelektualaca 66. Hrvata 665, Srba 4, Slovenaca 7, Talijana 8.²⁴

20 Sjednica CK KPJ održana 14. listopada 1948. na dnevnom redu imala je pitanje Istre i Slovenskog primorja. DA, Fond CK SKH, CK KPJ III/37.

21 Nedefinirano je pitanje Gradskog komiteta Rovinj. U strukturi KPH u 1948. nije evidentiran, međutim postoji njegova struktura koju je činilo: 9 biroa, 14 ćelija, 298 članova /94 žene i 137 kandidata/, radnika 183 /industrijskih 60, zanatskih 38, poljoprivrednih 17, ostalih 68/, seljaka 81 /siromašnih 38, srednjih 43/ i intelektualaca 34. Hrvata 199, Srba 3, Slovenaca 14, Talijana 81, ostalih 1. Kažnjeno je ukupno 12 članova i svi kaznom isključenja. Isto.

22 Zbog velikih propusta i slabosti u radu, suspendiran je Okrug primorsko-goranski. Odlukom CK KPH od 30. ožujka 1947. uspostavljeno je privremeno rukovodstvo za naznačeni okrug.

23 ISTO.

24 Istra, 235.

3. *Kotarski komitet Lošinj*: 28 ćelija, 266 članova /42 žene i 21 kandidat/, radnika 92, seljaka 48, intelektualaca 53, Hrvata 242, Srba 14, Slovenaca 3, Talijana 4, ostalih 3.²⁵

4. *Kotarski komitet Poreč*: 10 biroa, 27 ćelija, 508 članova /98 žena i 202 kandidata/, radnika 88 /industrijskih 17, zanatskih 34, poljoprivrednih 3, ostalih 34/, seljaka 360 /siromašnih 341, srednjih 19/ i 25 intelektualaca. Hrvata je bilo 481, Srba 11, Slovenaca 2, Talijana 14. Kažnjeno je ukupno 24 člana; 9 opomenom, 4 ukorom, 3 strogim ukorom pred isključenje, a 8 je bilo isključeno iz članstva.²⁶

5. *Kotarski komitet Pula*: 8 biroa, 43 ćelije, 719 članova /221 žena i 123 kandidata/, radnika 224 /industr. 59, zanatskih 64, poljopriv. 7, ostalih 94/, seljaka 450 /siromašnih 239, srednjih 211/ i intelektualaca 25. Hrvata 631, Srba 4, Slovenaca 3, Makedonaca 1, Crnogoraca 6, Talijana 74. Kažnjenih 3: 1 strogim ukorom, 2 isključenjem.²⁷

6. *Kotarski komitet Pazin*: 25 biroa, 43 ćelije, 917 članova /212 žena i 109 kandidata/, radnika 315 /industr. 15, zanatskih 71, poljopriv. 63, ostalih 166/, seljaka 540 /siromašnih 335, srednjih 195, imućnih 10/, intelektualaca 62. Hrvata 890, Srba 10, Slovenaca 10, Crnogoraca 2, Mađara 1, Talijana 4. Kažnjenih 3: opomenom 2, isključenjem 1.²⁸

7. *Kotarski komitet Rijeka*: 51 ćelija, 860 članova /214 žena i 157 kandidata/, radnika 676, seljaka 101, intelektualaca 83. Hrvata 821, Srba 27, Slovenaca 10, ostalih 2.²⁹

1. *Gradski komitet Opatija*: 27 ćelija, 340 članova /88 žena i 53 kandidata/, radnika 238, seljaka 46, intelektualaca 56, Hrvata 309, Srba 18, Slovenaca 7, Talijana 2, ostalih 4.³⁰

2. *Gradski komitet Pula*: 11 biroa, 54 ćelije, 1.070 članova /264 žene i 320 kandidata/, radnika 616 /industr. 311, zanatskih 130, poljopriv. 31, ostalih 144/, seljaka 281 /siromašnih 106, srednjih 72, imućnih 3/, intelektualaca 173. Hrvata je bilo 727, Srba 170, Slovenaca 52, Makedonaca 3, Crnogoraca 10, Rumunja 1, Bugara 2, Rusina 1, Talijana 102, ostalih 2. Kažnjenih je bilo 10: 3 opomenom, 1 strogim ukorom, 1 strogim ukorom s posljednjom opomenom i 5 isključenjem.³¹

25 ISTO.

26 DA, Fond CK SKH 1945. - 1949.

27 ISTO.

28 ISTO.

29 ISTO.

30 ISTO.

31 ISTO.

3. *Gradski komitet Rijeka*: 89 ćelija, 2.675 članova, /667 žena i 866 kandidata/, radnika 1.574, seljaka 147, intelektualaca 953. Hrvata 2.177, Srba 150, Slovenaca 129, Talijana 188, ostalih 31.³²

Okrug primorsko-goranski u sastavu je imao 5 kotarskih komiteta:

1. *Kotarski komitet Crikvenica*: 39 ćelija, 688 članova /168 žena i 72 kandidata/, radnika 383, seljaka 176, intelektualaca 129. Hrvata 636, Srba 50, ostalih 2.

2. *Kotarski komitet Delnice*: 59 ćelija, 1.270 članova, /340 žena i 81 kandidat/, radnika 887, seljaka 188, intelektualaca 195. Hrvata 1.089, Srba 169, Slovenaca 10, ostalih 2.

3. *Kotarski komitet Krk*: 23 ćelije, 250 članova /55 žena i 25 kandidata/, radnika 66, seljaka 153, intelektualaca 31. Hrvata 250.

4. *Kotarski komitet Rab*: 24 ćelije, 283 članova /43 žene i 51 kandidat/, radnika 58, seljaka 199, intelektualaca 26. Hrvata 279, Srba 4.

5. *Kotarski komitet Senj*: 24 ćelije, 295 članova, /67 žena i 42 kandidata/, radnika 272, seljaka 12, intelektualaca 11. Hrvata 284, Srba 10, ostalih 1.³³

III.

Tijekom uspostave nove vlasti postojala je dvojba je li potrebna kadrovska ili masovna Partija. Naime, postojalo je dogmatsko stajalište i *snage* koje su se protivile masovnosti Partije, smatrajući da ona mora ostati usko kadrovska Partija. Razlog za postavljanje oštrog kriterija za primitak u Partiju u pojedinim razdobljima bilo je u shvaćanju da će omasovljenje dovesti u pitanje njezinu klasnu i revolucionarnu čistoću i njezino kadrovske obilježje kakvo je postojalo u ilegalnom razdoblju njezina djelovanja. Međutim, zadaci koji su bili pred novom vlašću ipak su prevladali u korist masovne Partije, a najviše partijsko vodstvo zahtijevalo je od nižih organa da snizi kriterije za primitak novih članova, što je rezultiralo i velikim porastom članstva. Da se liberalizira primanje novih članova, dotadašnji oštri kriteriji bili su ublaženi, a članovi SKOJ-a, za koje više nije bio obvezatan kandidacijski staž, imali su pravo neposrednog primitka u KPH. Porast članstva započeo potkraj rata nastavljen je i tijekom kasnijih godina.

32 ISTO.

33 ISTO.

Masovnost Partije imala je pozitivne strane, ali i nepravilnosti i odstupanja. CK KPH često je zahtijevao od okružnih pa čak i oblasnih komiteta primanje određenog broja novih članova, tijekom jednog ili dva mjeseca. Takav zahtjev rezultirao je primanjem nekoliko tisuća novih članova u kratko vrijeme. Sam proces primanja novih članova u svim krajevima Hrvatske nije bio kontinuiran, nego je ovisio o akcijama u pojedinim okruzima i oblastima. Lika, Banija, Dalmacija, Hrvatsko primorje i Kordun u tom pogledu su prednjačili, dok u ostalim dijelovima Hrvatske, na području Bjelovara, Varaždina, Slavonije i u Zagrebačkoj oblasti nije došlo do naglog porasta partijskog članstva. Tako naglo snižavanje kriterija dovodi do stajališta nižih partijskih rukovodstava da hitno treba prestati s primanjem novih članova, kako bi se partijske organizacije kadrovski i organizacijski ojačale i prilagodile novonastaloj situaciji. Zbog želje za brzom masovnošću došlo je do naglog smanjenja broja kandidata, koji su bez adekvatnih provjera primljeni u Partiju, što je omogućilo ulaz i osobama kojima nije bilo mjesto u partijskom članstvu.³⁴ Od kraja rata do 1949. prilikom primanja u Partiju bilo je animoziteta i nepoželjnih istupa pojedinih komiteta prema primanju ne samo seljaka i žena, što je bio slučaj na čitavom području Hrvatske, nego i prema industrijskim radnicima. U Istri su se tako odnosili osobito prema rudarima Raše kojih je samo 39 potkraj 1945. bilo u članstvu Partije. Već tijekom 1948. situacija se promijenila.³⁵ Slijedom naslijeđa, partijske organizacije imale su rezerve prema primanju seljaka koji nisu bili poželjni u Partiji ponajviše zbog ideoloških razloga. Smatralo se da je bogati seljak /kulak/ sinonim za eksploatatora, iako su tijekom rata baš oni materijalno najviše pomagali partizanima. Sami seljaci nisu zbog toga bili nesretni jer su smatrali da zahtjevi nove vlasti; obvezatni otkup žita, vune, pamuka i ostalih seljačkih proizvoda nisu realni, te da su izravno protiv njih, a vrlo česte i oštre represivne mjere i odvođenje seljaka u zatvore stvaralo je veliki animozitet prema komunističkoj vlasti. U Partiju su primani najčešće seljaci koji su tijekom rata bili sudionici ili suradnici

34 Spuštanje dotad vrlo visokih kriterija omogućilo je da se u KPH prime i osobe koje su bile u neprijateljskim vojnim formacijama ili su radile u državnom aparatu NDH.

35 U prosincu 1948. u rudniku Raša bilo je 32 ćelije, 962 člana, /86 žena i 163 kandidata/, radnika 858, intelektualaca 104. Hrvata 912, Srba 31, Slovenaca 12, Talijana 5, ostalih 2. Komitet Trgovačke mornarice u svom sastavu imao je 67 ćelija, 786 članova /21 ženu i 70 kandidata/, radnika 689, intelektualaca 97. Hrvata 754, Srba 9, Slovenaca 9, ostalih 14. Isto.

ci Narodnooslobodilačke borbe. Iako je bilo animoziteta prema primitku seljaka u Partiju, oni su prevladavali u članstvu sve do 1950. od kada se njihov udio smanjuje u korist radnika. Politika koju je provodila komunistička vlast pomalo je mijenjala dotadašnja negativna stajališta, stvarajući s vremenom povjerenje naroda u novu vlast odnosno u KP, što je ipak rezultiralo priljevom većeg broja novih članova.

Nacionalni sastav KPH bio je neujednačen. Pravila po kojemu bi u *čisto* hrvatskim krajevima ili *čisto* srpskim krajevima bilo u Partiji više Hrvata ili Srba, s obzirom na to da su te nacionalnosti bile brojčano dominantne, nije bilo. Bilo je obrnutih slučajeva. Polovinom 1945. godine KPH je imala 25.780 članova, potkraj iste godine 47.205 članova i 10.866 kandidata, potkraj 1946. – 58.441 i 11.999 kandidata, potkraj 1947. – 57.193 i 11.298 kandidata, a potkraj 1948. – 85.369 članova i 20.673 kandidata.³⁶

Ulaskom u mirnodopsko razdoblje i partijsko članstvo u Istri zabilježilo je porast. Polovinom lipnja 1945. u Istri je bilo 1.280 članova. Porast članstva u sljedećim godinama bio je očit, ali i oscilirajući tijekom pojedinih godina. Već potkraj 1945. Oblasni komitet Istre imao je 2.172 člana, od toga 732 žene i 854 kandidata, što je bilo povećanje od 68,9%. Socijalnu strukturu činilo je 868 radnika, 1.162 seljaka, 46 radnika slobodne profesije, 86 namještenika i 10 obrtnika.³⁷ /Za 1946. nema relevantnih podataka o socijalnoj i nacionalnoj strukturi članstva u Istri/. Veća zastupljenost seljaka u članstvu KPH u Istri nije iznenađenje, s obzirom na to da su oni predstavljali većinu partijskog članstva do 1950. godine. U nacionalnoj strukturi bilo je 1.970 Hrvata, 8 Srba i 194 *ostalih*. Tako je već polovinom 1947. bilo 7.212 članova /radnika 3.407. i 3.402 seljaka/, da bi se potkraj 1948. broj članova smanjio na 6.500.³⁸ Nacionalni sastav članstva za tu godinu nije relevantan te nije prezentiran. Najveći dio članstva u Istri, kao i u drugim dijelovima Hrvatske, činili su u naznačenom razdoblju seljaci, što je i normalno s obzirom na to da je većina stanovništva živjela na selu.

U nacionalnoj kvalifikacijskoj podjeli u KPH bili su zastupljeni, osim Hrvata i Srba, još: Slovenci, Makedonci, Crnogorci, Muslimani, Šiptari, Vlasi, Rumunji, Bugari, Mađari, Rusi, Česi, Slovaci, Talijani, Rusini, Turci i «ostali». Za razliku od ostalih dijelova Hrvatske u 1945. godini, Srbi u Istri bili su u Partiji zastupljeni sa samo 0,37 posto.

36 DA, Fond CK SKH 1945. - 1948.

37 ISTO.

38 ISTO.

IV.

Školovanje rukovodećeg partijskog kadra i članova Partije imalo je nekoliko razina i bilo organizirano u obliku večernih partijskih *kurseva*, kružoka, seminara, *leksionih* predavanja na nižem stupnju, te na višoj razini: niža i srednja partijska škola pri CK KPH, dopisna partijska škola i niže partijske škole pri oblasnim komitetima.³⁹ Večernji partijski *kursevi* bili su najmasovnija forma obrazovanja i ideološkog rada s članovima Partije. Oni su u programu imali općepolitičke, organizacijske teme kao i aktualne partijske teme. Trajanje večernih *kurseva* u načelu nije bilo ograničeno vremenski, nego se određivalo prema opsegu programa koje je trebalo svladati, kao i razini obrazovanja polaznika. Osim pri okružnim, kotarskim i mjesnim komitetima, oni su se održavali i pri oblasnim komitetima Dalmacije i Istre. U oblasnom komitetu Istre večernji *kursevi* održavani su i na talijanskom jeziku što je imalo iznimno političko značenje za članove KPH talijanske narodnosti, kojih nije bilo mnogo i nisu dobro znali hrvatski jezik. Ti večernji *kursevi* u Istri bili su dosta uspješni što se tiče teoretske naobrazbe članova Partije. U razdoblju od lipnja 1945. do prosinca 1947. iz Istre je bilo 130 polaznika partijskih škola, a socijalna i nacionalna struktura bila je; 49 radnika, 56 seljaka, 9 namještenika, 1 učenik, 1 učitelj i 14 ostalih. Hrvata je bilo 110, Srba 11, Talijana 8, ostalih 1. Vidno mjesto u njihovu obrazovanju zauzimalo je najviše izučavanje Historije SKP (b), djela Staljina kao i ostalih sovjetskih političara. Takva situacija potrajala je do sukoba s IB-om nakon čega se postupno mijenja. Je li našim partijskim kadrovima bilo potrebno 400 sati izučavanja Historije SKP (b), ne treba posebno komentirati.

V.

Kršenje Statuta posebno je dolazilo do izražaja tijekom prvih godina nakon oslobođenja zemlje. U radu svih komiteta na svim razinama u cijeloj Hrvatskoj bila je prisutna rodbinska povezanost njegovih članova, što nije bio nimalo bezazlen problem. Najveći problem toga vremena, ali i kasnije, a koji se često nalazio na dnevnom redu partijskih organizacija, bila je religioznost članova Partije. Iako se od članova zahtijevalo da *raskrste* s religijom, u

39 JANDRIĆ, Obrazovanje kadrova KPH 1945. - 1949. godine, *PP*, Zagreb 1990., br. 9/1990., 197.

praksi to nije bilo moguće. Upravo njihovo stajalište prema religiji i Katoličkoj crkvi najčešće je dovodilo do izricanja najteže kazne – isključenja iz Partije. Problem nije bio samo u odnosu člana Partije prema religiji, nego ponajprije u odnosu KPH prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Zakonom o agrarnoj reformi, Katoličkoj crkvi kao veleposjedniku oduzeti su veliki zemljišni posjedi i druga imovina, što je još više otežalo ionako vrlo loše odnose između Partije i Crkve. Neovisno o tome što je katoličko svećenstvo aktivno sudjelovalo u antifašističkoj borbi, Katolička crkva kao cjelina nije blagonaklono gledala na uspostavu komunističke vlasti.⁴⁰ «Kler nije mogao, niti htio, voditi otvorenu i organiziranu političku borbu protiv novoga poretka, a novi poredak nije mogao beskompromisno progoniti Crkvu, ne samo zbog svojih principijelnih pogleda, već i zato što se takva borba u civiliziranoj Europi u 20. stoljeću nije mogla voditi.»⁴¹ Katolička crkva bila je inspirator i organizator duhovnog, kulturnog i zabavnog života te je okupljala omladinu što je Partija ocjenjivala političkom aktivnošću usmjerenom protiv poretka. Za razliku od ostalih pogrešaka koje su činili članovi Partije, odnos prema religiji bilo je naslijeđe prošlosti i imalo je dugu tradiciju koju je bilo teško mijenjati. Mnogi članovi Partije slavili su Božić, krstili djecu, vjenčali su se u crkvi, a djeca su pohađala vjeronauk. Sve je to bilo nespojivo s članstvom u Partiji, zbog čega su i bili kažnjavani.

U Oblasnom komitetu Istre⁴² kažnjen je potkraj 1945. ukupno 51 član: opomenom 34, ukorom 7, strogim ukorom 2, strogim ukorom s posljednjom opomenom 8 te je isključeno 6 članova. /Za 1946. nema relevantnih podataka/. Potkraj 1947. ukupno je kažnjeno 152 člana: opomenom 23, ukorom 15, strogim ukorom 5, strogim ukorom s posljednjom opomenom 1, a isključeno je 108 članova. Potkraj 1947. u Okrugu primorsko-goranskom ukupno je kažnjeno 136 članova: opomenom 9, ukorom 11, strogim ukorom 9, strogim ukorom s posljednjom opomenom 2, isključeno je 105 članova. Potkraj 1948. u Okrugu Rijeka ukupno je kažnjeno 1.044 člana: opomenom 189, ukorom 79, ukorom 52, strogim ukorom s posljednjom opomenom 20, isključeno 704, a u Okrugu primorsko-goranskom ukupno je kažnjen 181 član: opomenom 19, ukorom 20, strogim ukorom 10, strogim ukorom s posljednjom opo-

40 Komunistička totalitarna vlast u montiranom sudskom procesu osudila je 11. listopada 1946. zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca na dogodišnju robiju.

41 Dušan BILANDŽIĆ, Komunistička partija Hrvatske, Zbornik, *Treći program Radio Zagreba*, Zagreb, 1980., 11.

42 DA, Fond CK SKH 1945. - 1948.

menom 2, isključeno 130.⁴³ Zbog IB-a 1949. kažnjeno je u Okrugu Rijeka 1.248 članova: 289 opomenom, 143 ukorom, 89 strogim ukorom, 120 strogim ukorom s posljednjom opomenom, dok je 606 bilo isključeno. Najviše je bilo isključeno seljaka - 306, radnika 208 i ostalih 92.⁴⁴

U razdoblju od lipnja 1945. do kraja 1948. ukupno je 10.901 član KPH bio kažnjen /1945.-723, 1946. - 1.531, 1947. - 3.283, 1948. - 5.364./, a isključen je 5.451 član /1945. - 158, 1946. - 781, 1947. - 1.779, 1948. - 2.733/.⁴⁵

VI.

Dok je, kao što je rečeno, kritika rada vodstva KP bila za većinu članova nemoguća i završavala je vrlo loše za one koji su bili ustrajni u svojoj namjeri, instruktorskoj ekipi CK Komunističke partije Jugoslavije /KPJ/ *sve je bilo dozvoljeno*. Kako je već dulje vrijeme bilo mnogo propusta i kritika u radu Oblasnog komiteta Istre, koje CK KPH nije mogao, želio riješiti/rješavati ili za njih nije znao, Vida Tomšić, član CK KPJ, nakon mnogobrojnih pritužbi s ekipom instruktora CK KPJ održala je sastanak s članovima Biroa Oblasnog komiteta KPH Rijeka.⁴⁶ Zbog iznimne važnosti donosimo neka od relevantnih stajališta iz zapisa s tog sastanka. Uzimajući u obzir da je Istra bila vrlo dugo pod okupacijom Italije, s obzirom na tragove fašizma i njezin specifičan povijesni položaj, «političko stanje u Oblasti nije zadovoljavajuće, ali nije zabrinjavajuće do te mjere da se u dogledno vrijeme ne bi moglo popraviti».⁴⁷ Međutim, stanje je bilo jako loše iako su partijske organizacije povećale brojnost i poboljšale socijalni sastav članstva, postigle određene uspjehe što se tiče ispunjavanja planova proizvodnje, razvijanja udarništva, ideološkog uzdizanja članstva, posebno u Rijeci i Puli, te iako su riješile situaciju u partijskim organizacijama u rudniku Raša i Luci, a članovi komiteta angažirali se u radu masovnih

43 Arhiv CK KPJ Fond CK KPJ 1945 - 1952. Uputstvo u pogledu kažnjavanja i revidiranja partijskih kazni.

44 DA, Isto, Organizacijsko-instruktorsko odjeljenje, Analize partijskih organizacija 1949 - 1952. III/3.

45 ISTO.

46 Sastanak instruktora CK KPJ s članovima Biroa Oblasnog komiteta KPH za Rijeku održan je dana 24. travnja 1951. Na sastanku su bili: Vladimir Bakarić, sekretar KPH, članovi KPH Zvonko Brkić, Marijan Cvetković, Dušan Dragosavac, sekretar Okružnog komiteta Karlovac, Mika Špiljak, sekretar Gradskog komiteta Zagreb, Ante Roje, organizacijski sekretar Oblasnog komiteta Dalmacije kao i svi članovi Biroa Oblasnog komiteta Istre. DA, Isto, Organizacijsko-politički izvještaj.

47 ISTO.

organizacija, posebno omladinskih. Nesnalaženje i loš rad partijskih organizacija kao i komiteta na svim razinama, problem optanata, borba protiv pristalica IB-a, nepridržavanje zakona bilo je često tijekom svih godina nakon završetka rata. Zapisnik donosi niz relevantnih i kritičkih podataka koji su imali refleksije na čitavo društvo u Istri u navedenom razdoblju. «Veze Partije i masa su slabe, jer se razilaze riječi i djela. Masama se govori jedno, a postupa se drugačije, vrši se pritisak tako, da mase prihvataju ono što nije pravilno i što je neistina. /.../ osjeća se da članovi Partije nedovoljno razmišljaju svojom glavom, gledaju sve gotovo onako kako dolaze direktive odozgo, zatim nema skromnosti, poštovanja i osjećaja odgovornosti prema masama, primitivizma, shvatanja o privilegisanom položaju članova Partije u odnosu na mase. /.../ U rukovodstvu komiteta nema dovoljno radnika iz proizvodnje. U komitetima se nalaze pretežno drugovi iz Vlasti i državne uprave, a u poduzećima rukovodioci, u privredi razni službenici.» Što se tiče provođenja privrednih mjera koje su provodile partijske organizacije, one su bile nepravilne, jer su to trebali činiti privredni organi. Sprega Partije s privrednim rukovodstvom bila je vrlo jaka, što je dovodilo do nepravilnosti u radu državnih i privrednih organa. Jedan od razloga slabljenja veza između Partije i naroda, masa, prema Izvješću, je prije svega «dvoličnjaštvo koje postoji u partijskim organizacijama počevši od Oblasnog komiteta do kotarskih komiteta i dolje». Jedan od velikog broja primjera slabljenja veza Partije i masa kao i slabog političkog stanja na tom području je nesumnjivo neizvršavanje privrednih zadataka što je posebno došlo do izražaja prilikom mobilizacije radne snage za gradnju pruge Lupoglav-Štalije. U javnosti je gradnja pruge prikazivana kao izraz i polet građana, masa Istre, međutim, u stvarnosti je bilo sasvim drukčije. «Nitko nije imao obzira prema patnjama naroda a u čitavu se stvar upleo neprijatelj. /.../ U kotaru Buzet iz kreveta dižu 70-godišnjeg starca u noći i gone ga na prugu. U Puli neki seljaci mole da ih se pusti samo dva, tri dana da posiju, tj. da izvrše sjetvu na svom vlastitom zemljištu, međutim to im se ne dozvoljava.» Na gradnji te pruge «prekršen je svaki princip dobrovoljnosti i izgradnja pruge nije nikako odraz poleta masa». Gradnja pruge bila je «Istarski Sibir» u Hrvatskoj. Sljedeća nepravilnost koju je istaknula V. Tomšić bilo je bezakonje i teror koji se provodio na političkoj bazi, tj. prema političkim neprijateljima. Isticanje partijskih nepravilnosti bilo je pogubno. Prilikom izbora za narodne odbore u Buzetu jedan se građanin otišao žaliti zbog nepravilnosti u postaju *Narodne milicije*, ali je bio izudaran. Predstavnica komiteta komentirala je

taj slučaj na sljedeći način: « /.../ kada se već usudio da se ide žaliti, /.../ sada mu treba pokazati, što znači, da ga opet treba/lo/ natučiti i nakon toga uslijedilo je i umorstvo. /.../ partijska organizacija u stvari se pretvorila u obavještajnu službu i organizatore tučnjave /Raša, Poreč/«. V. Tomšić je taj postupak osudila rekavši: «/.../ Dakle preko partijske organizacije organizujemo tučnjavu, evidentiramo te slučajeve, držimo to u rukama. To je u stvari nastavak fašističkih metoda iz vremena fasističke Italije. /.../ Ove su stvari zabrinjavajuće. Radi se o krupnom iznakazivanju lika komunista. Članovi Partije ne učestvuju u tome iz dubokog ubjeđenja, već zato jer smatraju ukoliko ne bude provodio direktive partijske organizacije da će i on biti osumnjičen kao neprijatelj.» Prema njezinu stajalištu borba protiv pristalica IB-a «vođena je na nepravilan način i to uglavnom administrativnim putem», što je posebno pogodovalo vanjskom neprijatelju i domaćoj oporbi. Govoreći dalje o isključenima zbog IB-a dolazi se do zaključka da se «partijska organizacija pretvarala u obavještajnu mrežu UDB-e, koja je na temelju krivih izvješća progonila *ibeovce* koji to nisu bili». Primjer za to je partijska organizacija u Raši u kojoj od 24 isključena člana ni jedan nije bio *ibeovac*, dok su nekoliko isključenih članova morali ponovno primiti u Partiju. Progon *ibeovaca* i njihovo nepravilno raspoređivanje na rad u rudnik boksita u Rovinju ili rudnik Raša, pretvorilo ih je u logoraše. Naime, u «Oblasti su formirani i neki logori za koje nema nikakove zakonske osnove. Praksa je da se sa informbiranima može raditi što hoće, /.../». Problem optanata bio je velik i pretvorio se u politički problem. Naime, smatralo se da je to isključivi problem Talijana, ali kad su masovno počeli optirati Hrvati panika je zahvatila članove Oblasnog komiteta. Da bi se to spriječilo poduzimane su razne represivne metode poput «izbacivanja iz stanova, izbacivanje djece iz dječjih jaslina onih žena koje su optirale, snižavanje plaća itd.». U Rovinju je bilo zabilježeno 270 takvih slučajeva. Stanje industrijskih radnika u Oblasnom komitetu Istre, po mišljenju V. Tomšić, bilo je vrlo loše, posebno što se tiče prehrane, opskrbe, koja nije redovita, kao i stanovanja, osim u kotaru Labin. Problemi oko mjesečnih plaća, tjeranje radnika na prekovremeni rad, neriješeni problemi oko socijalnog osiguranja i mirovina te njihova sporog rješavanja bili su glavni uzroci optiranja u Puli i Rovinju. U rukovođenju s Talijanskom unijom također je bilo pogrešaka u radu. Nepovjerenje prema Talijanima kojih ima u političkim organizacijama, ali ne u upravnim organima /sud, tužilaštvo, Udba, unutarnji poslovi/ u kojima su prevladavali Hrvati iz drugih sredina, također je

rezultiralo nepravilnostima. U Talijane je trebalo imati više povjerenja kako bi se razvijao rad u Talijanskoj uniji, a ne da «držimo sve u svojim rukama», naglasila je V. Tomšić. Poljoprivreda je takođe bila problematična. Odluka o forsiranoj sadnji kikirikija u Puli koji zbog podneblja tamo nije uspijevao, dok je maslinarstvo i vinogradarstvo propadalo, bila je jedna od mnogih pogrešnih odluka. Seljaci su javno govorili «da se bivša Italija više brinula o poljoprivredi nego se mi danas brinemo, uspoređujući nas, dakle sa starom fašističkom Italijom», što je bilo poražavajuće. Pred kraj svojih kritičkih opservacija V. Tomšić je postavila pitanje članovima Biroa što dalje poduzeti da Partija u toj oblasti dobije «svoj pravi lik i povjerenje masa». Što se tiče direktivnih pisama CK KPJ u kojima se zahtijeva demokratizacija, zamjera se Oblasnom komitetu da se ona provode samo formalno, ali ne sadržajno, odnosno da «političke ocjene donosi brzo i nesolidno». Posebno se zamjera vodstvu Oblasnog komiteta «da je kriv za dvoličnost koja postoji u partijskim organizacijama kao i za neodgovarajuću organizacijsku i stručnu pomoć u provedbi direktiva nižim komitetima». Za povratak «povjerenja masa potrebno je prije svega osigurati prava građana, otvoreno izaći pred mase i pozvati na odgovornost sve one koji su se nepravilno odnosili prema masama svojim postupcima i to ići redom odozdo do Oblasnog komiteta». Dajući primjedbe na rad Oblasnog komiteta Istre Milan Nožinić, član Agitaciono-propagandne komisije CK KPJ, rekao je da na području Buzeta od «1945. godine do danas u tom srezu učinjeno /je/ niz nepravdi prema narodu. /.../ Ljudi su negodovali i pričali nepravilnosti koje se njima čine, a komitet ma da je to znao je šutio». Smatralo se da je za 10% optiranih od cjelokupnog stanovništva u Buzetu kriv isključivo neprijatelj, međutim razlozi su bili mnogo dublji. Mnogi koji su optirali svoj postupak i odluku su obrazložili sljedećim: «Ovdje /se/ ne osjećam slobodnim, ako nešto kažeš biti ćeš raskrinkan, a zatim će slijediti i druge mjere.» Članovi Biroa Oblasnog komiteta nepravilnosti u svome radu pokušali su prebaciti na «drugove u CK KPH». Član Biroa Oblasnog komiteta Edo Jardas u raspravi je rekao da su ocjene i konstatacije komisije pravilne te dodao da treba uzeti u obzir i jedan vrlo značajan trenutak za Istru, a to je njezina «dugogodišnja fašistička okupacija i tragovi koje je u Istri ostavio fašizam, što ima svoga odraza i posljedice na naš rad». Istina je, rekao je on, da postoje dvije fronte, na jednoj «strani Partija i Vlast, a na drugoj strani mase». Pogreška je Oblasnog komiteta što nije reagirao na vrijeme na pojedine privredne zadatke koji su bili nerealni kao i otkupna politika koja je bila pogrešna. Sto-

janka Aralica, također članica Biroa, upozorila je na problem dvoličnosti, nepostojanje iskrenosti i skromnosti u članova komiteta, a Vlado Jurišić, također član Biroa, smatra da je «sistem rukovođenja Oblasnog komiteta nepravilan, a borba protiv IB-a općenita, te da su tu činjene greške». Nadalje je upozorio na sektaštvo prema nekim aktivistima odnosno narodnjacima kao i na propuste u opskrbi i pomanjkanju poljoprivrednih proizvoda, ogrjeva i ostale robe. Dina Zlatić, član Oblasnog komiteta Istre, smatra da «ocjena u vezi sa samovoljom i batinanjem potpuno je pravilna. To batinjanje je počelo u Bujama prilikom sprovađanja izbora, kasnije u Buzetu, a što se kasnije proširilo». Organizacijski sekretar Oblasnog komiteta Tomazo Dobrić suglasio se s ocjenom instruktorske ekipe, rekavši da je pravilna. «Mi smo u samom Komitetu grešili. Mi smo i ranije neke slabosti i nedostatke vidjeli, ali ne u ovako oštroj mjeri kao danas. Treba reći da smo bili prilično odvojeni od partijskih organizacija dolje, a naročito od osnovne organizacije. Nismo poznavali pravo stanje dolje. «Ja sam tek sada kad sam bio u ekipi vidjeo u gradu Rijeci koliko organizacije griješe. /.../ Za našu organizaciju u Istri karakteristično je to, da prima sve zdravo za gotovo i da stvari provodi bez diskusije i obzira na prilike terena. Što se tiče sektaštva prema narodnjacima to nije bio samo slučaj za kotar Pule /.../ već za čitavu Oblast. Što se tiče stava prema IB-u i konkretne mjere koje su se provodile u odnosu na to u cjelini smo griješili.» Ante Raos, sekretar Kotarskog komiteta, o radu Oblasnog komiteta Istre je rekao: «Oblasni komitet učinio je ozbiljne napore da se problemi rješavaju, međutim u svom radu imao je i niz gluposti, tj. učinjeno je niz gluposti, te je prijetila ozbiljna opasnost odvajanja Partije od masa./.../. Mi smo imali u Rijeci, Puli, problematičnu organizaciju, /.../ Međutim što se tiče veza Partije sa masama tu je stanje slabo i to nije riješeno. Mi smo u stvari podigli odgovornost i disciplinu članova Partije, ali nismo uspjeli da poboljšamo veze Partije sa masama. /.../ U vezi s IB-om mi smo imali u posljednje vrijeme niz pojava u Puli, Rovinju, Senju, itd. gdje su nam informbiraši podigli glavu i počeli aktivnije da rade. To nam je dalo povoda da stvari naročito zaoštravamo i da razvijamo budnost. Pitanje IB-a je naš Komitet razmatrao uvijek kao političko pitanje, odnosno pitanje političkog rada sa masama. /.../ Što se tiče pitanja opcija, mislim da smo bili ovdje nesprenni, i da nas je obzirom na masovnu pojavu optiranja kod Hrvata uhvatila panika. Mi smo čitavu stvar ovako postavili: Što se tiče Talijana dozvoliti im da optiraju, doduše i njima objašnjavati, ali smo stvar prilično široko postavili, ako Hrvati optiraju onda reagirati.

U stvari smo imali to, da su nam Hrvati prilično masovno optirali.⁴⁸ /.../ Treba ukazati još na jedan momenat, a to je pojačani rad sa strane Italije, naročito na liniji kominforma /.../ Što se tiče kotarskih komiteta i komiteta dolje, mi smo vidjeli da nam neki komiteti slabo rade i da stvari ne valjaju. Konkretno u Buzetu. Međutim mi nismo mogli da taj problem riješimo obzirom na kadar, tj. nismo imali kadra.» Zvonko Brkić, član CK KPH, složio se s izlaganjem i ocjenom V. Tomšić te rekao da «zapuštenost partijske organizacije u Istri datira od ranije. Uzroci te zaostalosti, zapuštenosti jesu slaba vlast, neiskustvo kadrova, /.../ sistem rukovođenja, pretvaranja Partije u organe vlasti, itd./.../ U Istri pokazuje se zaostajanje ne samo u odnosu na Vlast, nego i u odnosu na suštinska pitanja, tj. u odnosu prema ljudima uopće, tj. nije shvaćena uloga Partije. Poistovećivanje rada Partije i vlasti dovelo je do shvaćanja da je Partija na vlasti, i to se u praksi sprovodilo i po funkcijama, tj Partija je zauzimala funkcije i u vlasti, naime tu se razlika nije vidjela i nije postojala. Izvjesne privilegije, komandovanja itd. u vlasti i u Partiji, sve je dovodilo do samovolje. Radi se dakle o tome, da li je partijska organizacija shvatila svoju ulogu danas. Za partijsku organizaciju Istre može se reći da nije shvaćena». Završnu riječ na sastanku članova instruktorske komisije CK KPJ s članovima Oblasnog komiteta KPH Istre dao je Vladimir Bakarić, sekretar CK KPH, koji je rekao: «Slažem se prije svega sa ocjenom drugarice Vide /Tomšić/. Primjećujem da se slabosti u odnosu na provođenje linije o IB-e, zatim bezakonje hoće opravdati ekonomskim problemima i teškoćama. /.../ Današnja diskusija govori da ni sada stvari nisu jasne. Kritika koja je ovdje data u odnosu na bezakonje prilično je liberalno shvaćena. Što se tiče ekonomskih teškoća i problema one su u Slavoniji izrazitije nego ovdje. I u Slavoniji i u drugim Oblastima je bilo bezakonja bilo je ubistava čak po 10 u nekom kotaru, međutim drugovi su s time prestali i shvatili pogrešnost toga. Oni su te propuste i slabosti priznali i mi smo to u svim oblastima i komitetima slomili. Međutim to ovdje nije slučaj. Ekonomskih teškoća biti će i dalje. One su neminovne, zadaci su krupni i veliki i njih će trebati izvršavati. Naša otkupna politika u stvari ne vrijedi, tj. ona za sobom vuče niz negativnih posljedica, međutim ona je u današnjim uslovima

48 U Rijeci je ukupno optiralo 13.544 osoba, od toga je odbijena 5.571 molba, a uvaženo 7.707. Od onih kojima su molbe odbijene, podnijelo je žalbu 4.922 osobe. Pozitivno je riješeno 3.799. DA, Fond CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, Izvještaj GK KPH za Rijeku 30. lipnja 1949.

nužna. Ovdje je bilo riječi da je Komitet jedinstven. Međutim ta jedinstvenost je formalnog karaktera. U suštinskim pitanjima mišljenja se razilaze i to prije svega po upravnoj liniji. Nas se ne izvještava objektivno po svim pitanjima. Drug Raos nas uvjerava gore da to nije tako, međutim ja sam neke stvari provjeravao i ustanovio da nas se krivo izvještava. Što se tiče tučnjave i premlaćivanja to je u stvari sistem političkog terora. Ja sam ponekad zato da nekome treba dati ćušku, mada i to ne treba da pređe u sistem. Međutim premlaćivanje kao što je bilo ovdje to je politički teror i to nije svojstveno socijalizmu i istinskoj demokraciji i te se metode ne razlikuju od fašističkih metoda i to ni u kom slučaju nije pospješilo borbu protiv neprijatelja, već obratno. U stvari ovdje se nije reagiralo na protest masa. Karakteristično je, da u odnosu na sve te propuste u ovom Oblasnom komitetu nema tendencija da se te stvari isprave, tj. /.../ najteži uzroci tim pojavama i stvari se hoće opravdati sa ekonomskim teškoćama. Što se tiče izgradnje pruge o kojoj je ovdje bilo mnogo riječi ja lično ne znam tko je dao inicijativu zato i od koje je koristi ta pruga. No, kad je već počela izgradnja iste drugovi u Oblasti su se mogli ozbiljnije pozabaviti tim pitanjem i taj problem postaviti pred nas. Iz tih razloga smatram, da treba sa drugovima u Oblasnom komitetu temeljitije prodiskutirati i razraditi pojedine probleme /.../. A što se tiče pojedinih ekonomskih problema neka se drugovi sprema i da nas o tome upoznaju na zasjedanju Sabora.» Zapisnik i kritička stajališta prisutnih na tom sastanku dali su uvid u rad i djelovanje KPH u Istri tijekom navedenog razdoblja.

Berislav Jandrić
**Komunistička partija
Hrvatske u Istri
tijekom prvih godina
nakon završetka
Drugog svjetskog rata**

Zaključak

Dugoročna strategija KPH za osvajanjem vlasti započeta prije rata, nastavljena tijekom i nakon rata - postigla je cilj. Ne želeći ni s kim dijeliti vlast, jednostranački, jednopartijski monopol uspostavljen je u Hrvatskoj. U navedenom razdoblju, koje je bilo simbol revolucije i povijesnih promjena, Komunistička partija Hrvatske je imala uspona i padova, dobrih i loših ideja, pravih i pogrešnih metoda, obilje represija, posebno prema političkoj oporbi /emigraciji/. Nosio realizacije obnove zemlje i uspostave komunističke vlasti nakon rata bile su osobe koje nisu bile školovane ni stručne, osim časnih iznimaka, ali imale su ratnu karizmu - bio je to provjereni partijski kadar. Došli nakon završetka rata u poziciju zahvaljujući zaslugama iz ratnog razdoblja, postavši vlast, činili su velike pogreške, zanemarujući čak i partijsku liniju, na što je upozorila Vida Tomšić vršeći kontrolu rada u Oblasnom komitetu Istre. Dakako, pogreške koje su rađene, svjesno ili zbog osobnih probitaka, ili nesvjesno zbog nesposobnosti, ne samo u Istri nego diljem Hrvatske imale su dalekosežne posljedice na Partiju. Komunistička partija Hrvatske imala je monopol, ali je sve više poprimala totalitaristički predznak.

KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE U
ISTRI TIJEKOM PRVIH GODINA NAKON
ZAVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Ključne riječi: Istra, Komunistička partija Hrvatske, Hrvatska, Drugi svjetski rat

Berislav Jandrić
**Komunistička partija
Hrvatske u Istri
tijekom prvih godina
nakon završetka
Drugog svjetskog rata**

Komunistička partija Hrvatske, kako bi mogla rješavati aktualne zadatke u obnovi zemlje koji su pred nju stavljeni u poslijeratnom razdoblju, morala se organizacijski, stručno i kadrovski osposobiti. Osim četiriju oblasnih komiteta, Hrvatska je bila premrežena velikim brojem okružnih, kotarskih, mjesnih /gradskih/, rajonskih, uličnih i tvorničkih komiteta koji su u organizacijskoj strukturi bili temelj njezine vlasti. Djelovanje Komunističke partije Hrvatske u Istri, za razliku od ostalih krajeva Hrvatske, događalo se u vrlo složenoj situaciji uvjetovanoj i međunarodnom politikom.

IL PARTITO COMUNISTA CROATO IN
ISTRIA NEL CORSO DEI PRIMI ANNI DEL
DOPOGUERRA

Parole chiave: Partito Comunista Croato, Istria, Seconda guerra mondiale, Croazia

Al fine di poter risolvere i compiti di ricostruzione del paese, assegnateli nel dopoguerra, il Partito Comunista Croato ha dovuto abilitarsi a livello di organizzazione, di competenze e di quadri. A parte i quattro comitati circondariali, in Croazia esisteva una rete di comitati distrettuali, regionali, cittadini, lavorativi che costituivano la base della struttura organizzativa del potere. L'attività del Partito Comunista Croato in Istria, a differenza di altre parti in Croazia, si svolgeva in una situazione complessa, che fu condizionata anche dalla politica internazionale.